

+

✕

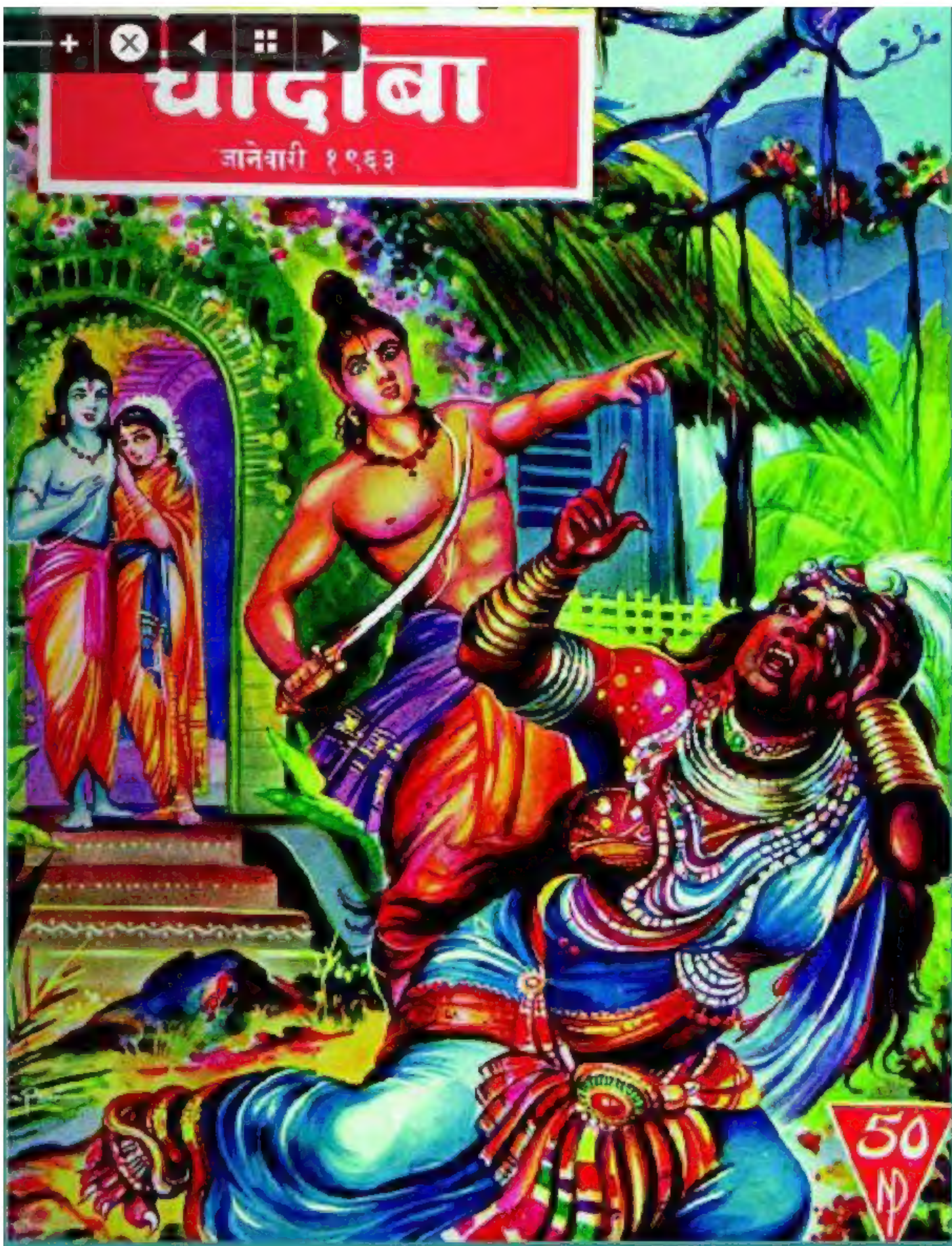
◀

⌂

▶

घादबा

जानेवारी १९६३

भयानक दरी

[९]

[राजगुरुबरोबर आलेल्या सैनिकांनी ब्रह्मदंडी मांत्रिकाच्या शोधार्थ तारी गुहा हुडकून काढली. त्यांना काळभैरवाच्या मूर्तीखाली एक थोरकाट सापडली. आंत गुहेत ब्रह्मदंडी लपून बसला असेल असे समजून त्याला बाहेर काढण्याच्या हेतूने राजगुरुच्या आज्ञेप्रमाणे सैनिकांनी गुहेच्या तोंडाशी लाकडे एकत्र करविली व तेल ओतून तो पेटविला. पुढे वाचा...]

तेल पडले असल्याने लाकडे चटकन पेटली.

धुरामुळे व विस्तवाचा ताप वाढत गेल्याने काळभैरवाखालच्या तळपरांत किंवा चोर-वाटेत ब्रह्मदंडीला गुदरमल्यासारखे झाले. राजगुरु व सैनिक गुहेच्याबाहेर निघून गेले होते. गुहेला जर आणखी कोठे तरी द्वार असेल तर मांत्रिक त्या वाटेने पळून जाऊ नये म्हणून राजगुरुने आपले सैनिक जागोजागी नेमले.

सेनापति म्हणाला—“राजगुरु! या आगीत तो मांत्रिक भस्म होऊन जाणार! निदान गुदमळून तरी मरणार!”

राजगुरु म्हणाला—“तो एवढ्याने मरणारा मनुष्य नाही. तो स्वात्रीने कोटून तरी निसडून जाण्याच्या प्रयत्नांत असणार. तू आपल्या सर्व सैनिकांना सावध रहायला सांगून ठेव. गफळत झाली तर चोर हातावर तुरी देऊन पसार होईल. कोठे दिसला तर

त्याला बळकट जाणून माझ्या समोर हजर करायला सांग !”

राजगुरु ब्रह्मदेवी मांत्रिकाळा बरण्यासाठी सेनापतीला बळावीत असता तिकडे ब्रह्मदेवी चोर वाटेच्या टोकाशी जाऊन झिळेवर आपली जादूची कांडी आपटीत होता. ती आपल्या शिष्याला बोळवीत होता. जयमल व लख्मी कुजवून त्याच्या कलावर पडली होती. त्याने दोघांचा आवाज थोडक्या होता. दोघांनी माझा कोडमारा करून ठार करावयाचे ठारविलेले दिसते आहे. तो जयमल लपवून आहे. मयेकर दरीचे

गुफित त्याला कळले आहे. मी येतो तर माझा कांडा दूर होईल असा विचार करून त्याने या बंधीचा कापडा वेतलेला दिसतो आहे. शोधरी प्रो ओरडून म्हणाला—

“तू कसा शेत काडीत जसे जळा स्वप्नांत देखीक कधी वाटले नाही. पण नक्षात ठेव. तू आजून मला पुरेपर ओळखले नाहीस ! माझ्या मंत्रशक्तीची कल्पना तुला जालेली नाही.” असे म्हणत त्याने जादूची कांडी दगडावर ठोकून तीनदां मापदली. पण उत्तर नाही. म्हणून पुन्हा ओरडला—

“ए विश्वास घातकी ! गुरुदेवी ! जगांत ठेव ! माझ्या लावडीतून तू कसा सुटतोस ते पाहिलो मी ! तू दगडापलीकडे त्या गुराच्याबरोबर द्या आहेस हे मला कळले नाही असे सांगते होय तुला ! तू एका गिन्याच्या आत हा दगड नाजूक्या सरकवला नाहीस तर पुन्हा दोघांना मरव करीन !”

त्याची ती बघपी ऐकून बाबू काबळला. जयमलने त्याला पीर देत म्हटले—“बखू ! अवादी मिळं नकोस या दोकळ घमण्या ऐकून आपण दगड सरकवू असे त्याला वाटत असेल. त्याच्याजबळ होती मळूती ती सर्व मंत्रशक्ति हरपून गेली आहे. ब्रह्मपूज्या

एका मांत्रिकाने ती हिरावून घेतली आहे. आता राजाच्या भैरविकाच्या हातून सुटका मिळणे ब्रह्मदेवीला शक्य नाही. आपण येथे लपलो आहो हे त्याला कळले आहे. म्हणून हुश्याने आपल्याला सैनिकांच्या हातां पकडून देऊन स्वतःची सुटका करून थांबला देखीक तो मग पुढे पाहणार नाही. म्हणून जावण येथून पाव काढे या !”

पण लख्मीच्या मनांत एक शंका होती. सैनिक चारी बाजूला पधारा देत बसता त्यांची नजर नुकवून पडून जाणे अशक्य आहे.

तिकडे पुराने गुदमळून जाऊन ब्रह्मदेवी लोंकत होता आणि ओरडत पण होता— “अमेरवाची मूर्ती देखील धांवी फोडून टाकली. या घुरांत उभे राहणे अशक्य ! मेळ ! आता सुटका नाही. सैनिक घणार मला. यमशातना सहन कराव्या लागणार ! मांचव ! काळमैला !”

त्याचा ती आवाज जयमल व लख्मी ऐकत उभे होते. जयमल म्हणाला—“पुराचे लोट पलीकडे दिसत आहेत. स्वारी सांगडली आहे त्यांत भिळावून बाहेर पळवून न सांगडलेल्या उंदराची दशा वाळी आहे.”

“गुरुदेवी ! इतका मोठा विश्वासघात ! जयमल ! तू नोकव आहेस ते मला ऐकू नेत नसेल असे वाटले होय तुला !” ब्रह्मदेवी ओरडला व पुन्हा लोळू लागला.

“होगरावर जायला एक वाट आहे. मला माहीत आहे ती. फक्त तर सैनिक धरतीक. पण येथे गुदमळून मरण्यापेक्षा नेच बरे ! मी सांगतो शरीरा की तुम्ही दोघे कोर्टे लपलां वाढां ते.” ब्रह्मदेवी म्हणाला.

ब्रह्मदेवी परत आत बसण्याचे त्याच्या पायकांच्या आवाजावरून दोघांना कळले. ब्रह्मदेवी म्हणण्याप्रमाणे केव्हाशिवान राहणार

चांदोरा

नाहीं. बाचा बिचार करून जयमल बोळा म्हाला.

त्वाने लक्षा जेथे उभा होता तेथेच क्षणभर उभे रहायला जाणूत स्वतः! गुहेच्या दोकापुर्वत जाऊन गुहेच्या नांदेर दोकावून पाहिले. त्याका इर एका लहक्यावर भक्क सैनिक उभा असलेला दिसला. वज्र त्याने दक्ष गुहेकडे नकळते दुसरेच कोठे तरी होते.

जयमल तगोच पागे वळला. आंत गुहेत नाऊन दळ्या म्हाला—“हवू! आप-ल्याका पळायला येवसेल तर हीच संधी आहे. नमस्की जापण येथे खपळो मारे दे

जाऊन सांगेल. सैनिक शोधायला सेलील व जापण येथे सांपडलें नाही तर तोच तोडपशी पडेल. बळ, ये माझ्या पाठी-मागून!”

उरू व जयमल गुहेच्या तोडायला आले. त्यांना इर जोरला ऐकू आला. भक्तिवला सैनिकांनी भरलें होतें. त्यांचा तो आवाज होता. इतक्यांत प्रज्जदीचा कर्णभेदी आवाज ऐकू आला. जयमल व उरू जागच्या जागी क्षणभर उभे राहिले. आता पुढे काय करावयाचे या विचारांत दोघे उभे असता त्यांना एक म्हातारा तळवार वपटून एका खडका मागून इळू इळू सरकत येत जपलेला दिसला. गुहेसमोर सिंहाला पाहून तो बागचाबागी निरतून उभा राहिला. जयमलने त्याला ओळखले. तो कळला म्हाला—“तो पहा, तुझा बाप आहे!”

उरून तेकडे वळून पाहिले. सरोस्वरच त्याचा म्हातारा भास होता तो.

जयमलने खुणेने म्हाताऱ्याला मुजविले—“तो सिद्ध काही करणार नाही. जिण्याने कारण नाही. पुढे ये!” लक्षाच्या बापांने मुलाचा ओळखले व जयमल खून केला-घराणे पुढे आला.

आंदोखा

त्यांना दुरुन ब्रह्मदंडीचा मंत्रप्रवेश ऐकू येत होता. परंतु त्या मंत्राचा काही उपयोग होणार नाही हे जयमल चांगले ओळखून होता. त्याने अनुमान केल्याप्रमाणे ब्रह्मदंडीचा मंत्रप्रवेश एकापकी थांबला. कारण त्याच्या समोर राजगुरू होता व त्याने मंत्रवटेले पाणी त्याच्या जबाबदार टाकले होते. ब्रह्मदंडीची जणू धावाच बसली.

“कळभैरव ! ठिकच हांकल पडला आहे पहा पळीकळे ! तो तुझे काय रक्षण करणार ? स्वतःचेच कळू झकळू नाही !” राजगुरू गरजला.

ब्रह्मदंडीचा सर्व वर्ष हरवला होता. तो परभार कंथत होता. त्याने राजगुरूचे पांव पडले. राजगुरूने त्याला दख्खान विचारले—
“नस काय तुझे ?” त्याने केवळ बरून त्याला जबा फेला आणि दख्खान म्हणाला—
“राजगुरूला ओळखले नाहीस नाटते !”

“आता राजगुरूनेच वा वासानुवास ब्रह्मदंडीचे रक्षण करवें !” ब्रह्मदंडी हात मोडून नम्रपणे म्हणाला.

“तुं जवळच्या सेनापतीचा बंध कां केळत ?” राजगुरूने ब्रह्मदंडीची शेडी पकून त्याचे डोळे हलवीत विचारले.

“राजगुरू तें काय माझ्या शिष्याचे आहे. मी त्याला नको म्हणत नसतां त्याने तें दुष्कृत्य केले. तो गुरूजोडी आहे !”

शिष्याचे नांव ऐकताने राजगुरूने ब्रह्मदंडीची शेडी सोडली व विचारले कायला—
“त्यांची गोष्टच मी विचरत होतो. कोठे आहेत ते दोघे ?”

“राजगुरू त्यांतला एकच माझा शिष्य आहे. दुसरा गुताळ्याचा पोर आहे. दोघांची पापकर्म आतां मी काय सांगूं ?” ब्रह्मदंडी स्वतःचा निर्दोषपणा दाखवीत म्हणाला.

“ते कोठे खपले आहेत हे मी विचारले. त्यांची काय काय पापकर्म केळीं हे बाही मी विचारले. वा सर्व पापकर्त्यांना जबाबदार कोण आहे हे मला कळते. कोठे आहेत दोघे ?” राजगुरूने दख्खान विचारले.

“राजगुरू, मोठे निव्वासवातकी सिंहाच्या गुहेत खपून बसले आहेत ! त्यांना जवळ जालन पळले नाही तर ते निखडून जातीळ व दोगर देखील खतरून निघून जातीळ. माझ्या त्या शिष्यास्वातकी शिष्याला वा जोगशातल्या सर्व जोगबाय व गुही ज्ञान भाहिडी आहेत. जखू गुहास्थाच्या तोंडून मी भयंकर दरीच्या भेंबेची काळभैरवाची जो भागी ऐकली ती त्या दुष्ट जयमलने सर्व ऐकली आहे” ब्रह्मदंडी म्हणाला.

भयंकर दरीचे नांव ऐकून राजगुरूला आश्चर्य वाटले. त्याने पूर्वी कधी ते नांव ऐकले नव्हते. तर मग हा ब्रह्मदंडी एवढ्याच-साठी येथे राहून काळभैरवाची उपासना करीत होता व एवढ्याचसाठी त्याने सेनापतीचा बंध काढिला म्हणवयाचा. वा सर्वांच्या मज्जे खा भयंकर दरीचे रहस्य आहे तर !

राजगुरूने काही सैनिकांना नोकविले व ब्रह्मदंडीने सावितण्याप्रमाणे शाणाखुणा ओळखून घेऊन विशिष्ट सिंहाच्या गुहेकडे दोघा शिष्यांना बरून आणण्यासाठी सैनिकांना पाठविले.

सैनिक त्या वावूला पावले. त्यांना फाताऱ्याभरोबर दोघे एका खडका पळीकळे चालत नसलेले दिसले. एका सैनिकाने जोरझुज हाक मारून विचारले—“ए फाताऱ्या ! त्या दोघांना घेऊन कोठे निवालास ?

“तें ऐकून खजूचा वाप जगलळण्या-शिवाय म्हणाला—“मी त्यांना कोठे घेऊन

बात नाही. या बाटेने त्यांना राजगुरुकडेच येऊन येतो आहे. माझे इनाम कळकळण्याचा तुला हेतू दिसतो आहे! ते नाही बाला-वयाचे. सांगून ठेवतो. जा, आपल्या बाटेने.”

“दोन दिवसांचा माहुणा आहे या बगैतला. पण बोह कुटल नाही पहा.” तो सैनिक इतर सैनिकांना म्हणाला. सर्व सैनिक राजगुरुला ही बावमी बायला बांधले.

राजगुरुला त्या अर्धवट दरीची बाहिती कळून म्यायचा बोह झाला. पण जख्मंदी शिर्षासमोर रुपवा रुपवी करू शकणार नाही असा भिन्नर कळून त्याने तो पथ काढला नाही व शिर्षा येईपर्यंत बांधण्याचे ठरविले.

राजगुरुने सर्वांत प्रथम जख्मंदीची सारी भोंव उतरविण्याचे ठरविले. तो लेजापवीला म्हणाला—“हुकर बांधून नेतात तसे या मूर्खाला बांधून, येऊन बसला राज्यादीकडे.

सांगात प्रथम दगडी पिटबायला सांगा की मांजिकवाचा जोच लागल्याच्या खुशी खातर आजचा दिवस उत्तम दिवस म्हणून साबरा करण्यात यावा.” नंतर त्याने पुढेच्या तोंडाची पाहाण्यासाठी काही सैनिकांना नेमले.

राजगुरुच्या आज्ञेप्रमाणे सैनिकांनी जख्मंदीचे हात व पाय बांधून त्याला हुकरा-सारखे बोंबकळत उचलून येऊन बोंगर उतरू लागले. जख्मंदीचा आकृष्ट बाव होता—“मला सोडा! मी तुमच्या पायां पडतो! हे काळमैरचा! हे आपल्या जपासक भक्तांच्या तस हदयाला सांखली देणाऱ्या बट वृक्षा! किती अपमान करविणो आहेस रे!”

राजगुरु हुंसात आर्धदावे बोंगर उतरून लायला व बोंगराखाली जेथे पोवे लाटाला बांधून ठेवले होते तिथेच बावू लागला.

[पुढील गोष्ट पुढील कथा]

महावीर

विजयाकडे हा सोडला नाही. तो झाडा-जवळ गेला व मीत खांधावर आडून येऊन नेहमीप्रमाणे स्नानाकडे निघाला. तेव्हा येतात वसलेला घेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तुम्ही मीहमल स्वतःच्या मुलासाठी करीत नसून दुसऱ्या कोणासाठी तरी करीत असावात असे वाटते. पण एक मोठा पक्षांत येथे, जगात मानस्यवर उघडार केला तर त्याचा परिणाम उघडाय होतो. त्याचे उघादरण म्हणून महावीर नावाच्या एका क्षत्रिय तुरुंगाची गोष्ट ऐक.” असे सांगून त्याने मोठे सांगाक्या छत्रवात केला.

पूर्वी पूर्वी मोठे वेळांत महावीर नावाचा एक शूर लष्करी रहत करे. क्षत्रिय कुळांत जन्मल्यामुळे त्याच्या बागी क्षत्रिय बापा नावलेला होता. त्याने स्नानाकडेच फिरलेक राखसाचा वच केला होता. त्याच्याकड

वेताळाच्या गोष्टी

एक स्फटिक मणि होता. सौ कपाळावर असेपर्यंत महावीर कोणाळा विसत नसे. तो मणि त्याला एका यक्षाकडून मिळाला होता. बधांत आपल्यावर त्याला मुली सांगून येऊं लागल्या. पाटलीपुत्र राजधानीचा राजा विजयपुत्र त्याला मुलीचंना नांवाची बहीण होती. तिच्या सौंदर्याने वर्णन ऐकून महावीर पाटलीपुत्र नगराकडे निघाला. निजगुप्ताने महावीराच्या शौर्यासंबंधी ऐकले होते. विजयपुत्राने राजघराण्याला शोभेल अशा तऱ्हेने महावीराचा सत्कार करायचाच ठरविले. ठरल्यावेळी महावीर आला. त्याच्या सत्कारा-

सस हासवासी हजार होते. त्याने सुलोचनेला पाहिले व त्याने ऐकले होते त्याहूनहि अधिक सुंदर ती त्याला वाटली. त्याने तिच्याशीच लग्न करण्याचा आपल्या मनाशी निश्चय केला.

महावीर पाटलीपुत्र येथे एक वर्षभर राहिला. विजयपुत्राशी त्याची मैत्री तिसरे दिवस वाढतच गेली. परंतु महावीराने स्वतः होऊन सुलोचनेशी लग्न करण्याची इच्छा व्यक्त केली नाही. एकदा विजयपुत्राने स्वतःच्या लग्नाची गोष्ट त्याच्यासमोर काढली. म्हणाला—

“अक्षपूरच्या गांधीवर यक्षोवती नांवाची राजकन्या राज्य करीत आहे. तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा अनेक राजकुमारांना आहे. पण तिने अट ठेवली आहे. तिच्याहून अधिक बलवान व पराक्रमी पुरुषाचीच लग्न करायला ती तयार आहे. ती अट रास्त नाही असे म्हणता नेणार नाही. परंतु प्रत्येक वीर तिच्याहून कमी पराक्रमी आहे हे दर्शविण्याचा तिचा म्हाल दितो. अर्थात ही गोष्ट कोणत्या स्वाभिमानी पुरुषाला आवडेल? कोणी तिला मागणी घालायला आला की ती मरण वगुडिथेत व मदा युद्धात त्याची परीक्षा घेते.

बांदेला

कोणी हारला तर ती त्याचा शिरच्छेद करून टाकते. कित्येक शस्त्रीर तहण राजकुमारांचा तिने अशा तऱ्हेने अमानुष वध केला आहे. मी देखील तिच्याशीच लग्न करायचे असे म्हणत आहे. पण तिने मला जर मदा युद्धात आव्हान केले व मी हारलो तर आपला शिरच्छेद होईल या भीतीने मी धजत नाही. माला उपाय काय?”

ते ऐकून महावीर म्हणाला—“मित्रा! यक्षोवतीचा पराभव करण्याच्या कामी मी तुला मदत करीन. हे माझ्याकडे कामले. पण एका व्यक्तीवर, तू आपल्या बहिणीचे लग्न माझ्याशी करून दिले पाहिजेस.”

विजयपुत्र त्याला तयार होता. म्हणाला— “माझ्या बहिणीशी तू ख्याल तयार आवेस हे ऐकून मला आनंदच वाटतो. पण यक्षोवती बरोबर मी ब्रह्म युद्ध करीत असतां तू मला मदत करी करणार हे नाही मला कळले.”

“माझ्याजवळ एक स्फटिक मणि आहे. तो कपाळावर असेपर्यंत मला कोणाची भीति नाही. मी अदृश्य रूपाने तुझ्या झेजारी उभा राहून मदत करीन” महावीर म्हणाला.

ते ऐकून विजयपुत्राला वाटले की आता यक्षोवतीशी आपले लग्न झालेच. दोघे आपला वेत कसा पार पाडावयाचा या संबंधी विचार करू लागले.

महावीर म्हणाला—“तू या आपल्या मांडलिक राजांना बरोबर घेऊन महापुराफळे नीघ. मी तुझ्याबरोबर येतो. मी तुला एक मांडलिक आहे असे सांग, म्हणजे कोणाला माझ्याविषयी कशाहि प्रकारची शंका वाटण्याचे कारण नाही.”

विजयपुत्राने आपल्या मांडलिक राजांना स्वतःबरोबर घेण्यासाठी निरोप पाठवला.

त्यांना बरोबर घेऊन त्यांच्याबरोबरच महा-
वीरबा पण येथ्यास सांगितलें. यशपुराच्या
सरहद्दीवर पोचतांच त्यानें यशोवतीकडे
निरोध पाडविला कीं द्वंद्व युद्धास आन्वान
करीत आहे. तिनें चित्रगुप्ताला द्वंद्व युद्धाचे
निकल नगैरे कळविले व दुसऱ्या दिवशीं द्वंद्व
युद्धाची तयारी ठेवण्यास सांगितलें.

दुसऱ्या दिवशीं चित्रगुप्त आपल्या मांडलिक
मित्र मंडळींसह द्वंद्व युद्धासाठीं ठरल्या जागीं
आला. तेथें राजा यशोवती देखील आपली
राखालें घेऊन आली होती. द्वंद्व युद्ध सुरू
होण्यापूर्वी महावीर काहीतरी कारण सांगून

मांडलिक मित्र मंडळींतून उठून निघून
गेला. त्यानें एका निजैव स्थानी तो स्फटिक
मणि होवयाला नांयला आणि अदृश्यपणें
द्वंद्व युद्धाच्या जागीं आला. चित्रगुप्ताच्या
जांघाला स्पर्श करून 'मी हजर आहे
बावळे नकोस' अनें त्यानें सुचविलें.

यशोवतीच्या हातांत एक धनुष्य होतें.
त्यावर बाण चढवून ती सांगेल तशा नेम
माराबयाचा होता. तिनें तें धनुष्य व
भावा चित्रगुप्ताला दिले व म्हणाली—'आ
धनुष्यावर बाण ठेवून सकय होईल तितका
दूर तो सोडा."

त्या धनुष्याला होरी बांधणें देखील
चित्रगुप्ताला शक्य नव्हतें. पण होजारी
महावीर होता. त्यानेंच अदृश्यपणें त्याच्या
हाताबरोबर आपला हात नेऊन सर्व
काम बेमामस पार पाडलें. दोघांची शक्ति
एकचदस्यामुळे बाण फार दूर जाऊन पडला.
यशोवतीचा बाण तितका दूर जाऊं शकला
नाही. तिला राग आला व थोडे आश्चर्य
पण वाटलें.

पण ती तशी भाषार व्यापला तशी
नव्हती. गद्या युद्धासाठीं तिनें आन्वान घेले.
त्या वेळां देखील चित्रगुप्तानें अदृश्यपणें गद्या
म्हणाली.

हातांत धरली. क्षणाकांत यशोवतीच्या
हातांतली गद्या दूर जाऊन पडली. यशोवतीचा
पूर्ण पराभव झाला. तिची घमेंड उतरली.
सर्व राजवाळांत गेले. महावीर पुन्हां कांहीं
वेळानें परत आला व, जसें कांहीं काय झालें
हें त्याला माहीतच नाहीं असें दाखवीत,
विचारूं लागला—'काय झालें ? कोण बिकला
कोण हारला ?'

"तुमच्या राजाचा कथ झाला. मी
वचन दिस्याप्रमाणें त्यांच्याशीं लढात तयार
आहे." यशोवती जमलेल्या मांडलिकांना
म्हणाली.

प्रकसूर येथें यशोवती व चित्रगुप्ताचे लग्न झाले. चित्रगुप्त भगवत व अक्षय्यपूरचा राजा झाला. विवाह झाल्यावर तो राजत गाजत पाटलीपुत्र नगरां आला त्याने वचन दिल्याप्रमाणे महावीरशी आपल्या बहिणीचे लग्न करून दिले. लग्न ठरल्याचे ऐकून यशोवतीने राजाला म्हणजे पतीला विचारले—“राजाच्या बहिणीचे लग्न एका सामान्य मांडलिकाशी करून देण्याचा काय अर्थ ?”

चित्रगुप्त स्मित करून म्हणाला—“हो एक मांडलिकच नसून माझा एक विश्वासपात्र मित्र देखील आहे.”

सुलोचनेने महावीरला पाहिले तेव्हा पासूनच तिचे मन त्यांच्यावर बसले होते. तो पराक्रमी होवाच पेंपपावपण होता. असा शूर व उदार पुरुष तिचा पति असावा याचा तिला अभिमान वाटे. एकदां सहज स्थाने, ती कोणाशी बोळणार नाही असा विचार करून तिच्या भावाचे लग्न यशोवतीशी करे होऊ शकले हे सांगून द्याकले. ते ऐकून सुलोचनेला पतीच्या शौर्याचा आस्तन अभिमान वाटला.

पण हा अभिमानच महावीराचा वध होण्यास कारण झाला. एकदां नगदा-यावज्या आघातक्या नवऱ्याच्या शौर्याची खुबि-कीत बसल्या असतां यशोवती गर्वाने फुलत जाऊन म्हणाली—“माझा पतीसारखा घर वा बुनियेत मिळणें नशकच.”

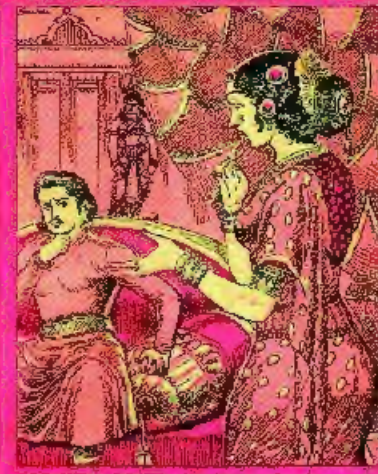
ते ऐकून सुलोचना हर्ष लागली. म्हणाली—“कळली आमच्या बंधुराजांची शहादुरी, पण तें असें के. बांच्यासमोर द्वेष्ट बुद्धास उभे राहण्याची आहे का त्यांची छाती? विचारून कां नाही फ़ात ?”

“यकश्चित् एका मांडलिकाने राजाशी बरोबरी करण्याचे साहस दाखवू नये.” यशोवती नगदेचा अपमान करणाऱ्या हेतूने म्हणाली.

सुलोचनेला तो अपमान सहन झाला नाही. ती म्हणाली—“कोण म्हणतो की हे मांडलिक आहेत ? कोणाचे ? बाझा भावाचे ? खोरे ! माझा भावाने स्वतःच्या पराक्रमाने तुला जिंकले, असें तुला वाटले होय ! अदृश्यने हेच बाजूला उभे राहून त्याची मदत करीत होते बाईसाहेब.” रागाच्या भरांत ती हे सर्व बोलत गेली व हे देखील तिने सांगून द्याकले की तिचा नवरा अदृश्यने बाजूला कसा उभा राहू शकला.

यशोवतीच्या तळमायाची आग भस्मकाल गेली. तिच्या वाटत होते की शूर वृत्ति मिळावा म्हणून तिने एवढी मोठी प्रतिज्ञा केली आणि हट्ट धरला होता. मगधच्या राजाच्या शौर्यासमोरच ती मान बांकवून लढास तयार झाली. पण तीच शेवटी फंसली. हा उलट तिच्या नणदेला काही प्रतिज्ञा केल्या शिवाय फुकटा फुकटी एवढा पराक्रमी पति मिळाला. तिला हे कसे सहन होणार ? तिने महावीराचा शिरच्छेद करविण्याचे ठरविले.

ती आपल्या पतीला जाऊन म्हणाली—“तुमच्या मेहुण्याचे बागणें दिवसे दिवस फाजीलणाचें होऊं लागले आहे. दृढव्या

कोणाशीं बोलण्याची माझी बिल्कुल इच्छा नाही. एका सामान्य मांडलिकाशीं आपल्या बहिणीचे लग्न करून देऊन आपण त्याला डोक्यावर जडवून ठेवले आहे म्हणून माझी मान पचोपची झाली होत आहे. ती म्हणते की मला आपण नाही, त्याने जिंकले, म्हणें. त्याच्याशीं माझे लग्न जायला पाहिजे होतें.”

चित्रगुप्ताने मागचा पुढचा काही एक विचार केला नाही व आपल्या शौर्या तिला मांडलिकांकरवीं गुलफणें महावीराचा वध करविला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—
“राजा, महावीरावर जो हा प्रसंग ओढवला त्याला कारण कोण? सुलोचना की यशोवती की बिजमुस? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या दोघ्यांची शंबर छफले होऊन तुझ्याच बागावर कोट्टे लागतील.

“आपल्या नवऱ्याचा अपमान कोणत्या लीला आणवेल? त्यांत महावीरासारखा शूर पति असल्यावर सुलोचनेनें राग्य कां कसावे? यशोवतीला तरी दोघी कसें दारवितां येईल? सुलोचना जे म्हणाली ते सर्व खरे समजून सर्व अपमान सहन करून तिनें स्वस्थ रहावे हे कसें शक्य होईल. तिचा व तिच्या नवऱ्याचा एवढा अपमान? तिला फसवून तिच्या नवऱ्यानें तिच्याशी लग्न केले, हे

मानायला ती तयार नव्हती. म्हणून तिनें महावीराच्या विरुद्ध पतीव्रत तक्रार केली. आतां चित्रगुप्तानें खरे सांगून पत्नीचा व स्वतःचा अपमान सहन करून व्यावा खाची अपेक्षा करणे देखील बरोबर होणार नाही. तेव्हां पत्नीच्या मनाचें समाधान करून देण्यासाठी महावीराना कांठा वूर करण्याव्यतिरिक्त त्याच्याचनळ वुसरा उपाय नव्हता. विधास-पात करून ज्यानें यशोवतीची लग्न केले त्याच्याकडून विधासपावशिवाय सरंरणाची अपेक्षा ठेवणेच शुचीचें ठरेल. माझ्या मतें खरी चूक महावीराचीच. आपले गुपित त्यानें बायकोला कां सांगाने? त्याला त्या चुकीचें फल भोगावे लागेल.”

अशा तऱ्हेनें राजानें मौन बंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व शादाला जाऊन लोंबकळू लागला. [कल्पित]

शिकलेली विद्या

त्या दिवशीं संजीवचा वाढदिवस होता. संजीव बहाटे उठून आंधोळ करून नवे कपडे घालून आजोबांची वाट पहात बसला होता. संजीव बरोबर उषा व दोघांच्या पाठोपाठ अशोक हजर झाले. पण सर्वांच्या आधी “चांदोवा” खाल होता. आजोबा आंधोळ करून येताच चांदोबासाठीं मुळांची ओढाताण सुरू झालेली पाहून आजोबा म्हणाले—“मिळाला ना चांदोवा! आतां माझी काय गरज तुम्हांला? मी बाजारांत जाऊन येतो.”

“ते नाहीं वाक्यच, गोष्ट सांगून जा,” झुळे म्हणाली. स्वतः होऊन नोचानिलेस्वा संकटाला तोंड दाखला आजोबा तयार झाले.

आजोबा खुर्चीवर बसले व मुलें जमिनीवर धाडकळ करून बसली.

“आजोबा! मला गोष्ट लिहायला शिकवा. मी चांदोबांत छाययला पाठविणार आहे!” संजीव म्हणाला.

आजोबा स्मित करून म्हणाले—“वेळ्या, गोष्टी शिकवून का येतात? शिकलेली विद्या, आणि बांधून घेतलेली शिवोरी फार उपयोगी पडत नाही.” असें म्हणत त्यांनी तपकीर नाकांत कोवली.

“अजून याला लिहितां वाचतां येत नाही आणि चांदोबाला गोष्टी पाठविणार म्हणतोय? काय पण चेडपट आहे!” अशोक म्हणाला.

“आजोबा, शिवोरी म्हणजे हो काय?” उषानें प्रश्न केला.

“प्रवस्ताला निघतांना लुगणा भाकत वगैरे बांधून घेतात ना! तीच शिवोरी!

एक दुर्वा अनास कतणाच्यांना ती किती दिवस पुरणार ?" आजोबा म्हणाले.

"गोष्ट ! गोष्ट ! आजोबा गोष्ट सांग !" मुलें ओरडली, त्यांना वाटलें कीं आजोबा गप्पांत रंगवून थोडें सांगणार नाहीत.

"बरे बाबांनो ! ऐका गोष्ट " आजोबा गोष्ट सांगू लागले—

"एका गांवीं एक मुलगा रहात असे. त्याला वाटे, विश्व संपादन करावी, ज्ञान मिळवावें. संदीव कला गोष्टी लिहायला शिकवा म्हणत होता तो अगदीं तशीच हच्छा त्याच्या मनांत उत्पन्न झाली.

मुद्दामां एक साधुबुवा त्या गांवीं आले. मुलगा त्यांना पाहून त्यांच्याजवळ जाऊन हात जोडून म्हणाला "साधुबुवा, मला विद्या संपादन करवयाची आहे. थळा शिकवा" ते ऐकून साधुबुवा स्थित करून म्हणाले— "सुलगा ! शिकवलेली विद्या व बोधून घेतलेली विद्योरी कोठवर पुरणार ?"

सुलगा म्हणाला "मी ज्ञान आहे तशी माझी बुद्धि एव ज्ञान आहे. आपण जें काहीं म्हणालांत स्वातलें मला काहीं एक समजलें नाही "

"मी या पंचकोशींत दोन दिवस राहणार आहे रहा माझ्याबरोबर. जवळीं सांगायच्या सारलें तर सांगेन व तुझ्या पदरीं जितकें पडेक तितकें घे !" साधुबुवा म्हणाले.

तो सुलगा साधुबुवांच्याबरोबर राहण्यास फक्त झाला. दोघे दिवसभर दिष्टत, संक्या-काळ झाली कीं पोण्याच्या तरी बोसरींत किंवा एडवीत पडून रहात

तुसच्या दिवशीं रात्रीं ते ज्या पराच्या पडवीत झोपले होते ते वर एका चोराचे होते. रात्री चोर चोरी करण्यासाठी निघाला तेव्हां त्याचा मुलगा त्याला म्हणाला "बाबा ! मला देखीकें बौध्दविद्या शिकवता का ?"

"वाळ शिकलेली विद्या आणि बोधून घेतलेली विद्योरी कोठवर उपयोगी पडणार ! स्वतःच्या बुद्धीचाच भरोसा करावा लागतो स्वतःच्या अनुभवांनीं विद्या घेते व ज्ञान वाढतें." चाप म्हणाला.

"बरे तर बाबा ! मी स्वतःच्या अनुभवांनीं चोर होणार, कत्त मला बरोबर वेळच चळ," चोराचा मुलगा म्हणाला आपांनीं कबूल केले. दोघे निघाले.

बाहेर पडवीत पडल्या पडल्या साधु-बुवांचा तो शिष्य ते सर्वे संभाषण ऐकत होता. ती साधुला म्हणाला "साधुबुवा ! आपण म्हणालांत आगदीं तेंच हा चोर आपल्या मुलाला म्हणाला. पाहतों आता हे दोघे काय करतात ते." असें सांगून तो त्या पिता-पुत्रांच्या पाठीमागून निघाला.

चोर आपल्या मुलाला बरोबर घेऊन एका श्रीमंत गृहस्थाच्या घरीं गेला. त्यानें भितीला मोक पाडलें व मुलाला म्हणाला "जा आत ! मघल्या खोलींत एक पेटी आहे. पेटींत वारिने आहेत. ही किडी घेऊन वा त्र पेटी उघडून तुला जमेक तितकें सोनें उचलून घेऊन ये." आपांनीं दिलेली किडी घेऊन मुलगा

घरांत गेला. एक मोठा पेदरा बिचला. तो

त्यानें उचडला. आंत शिरला आणि पेदरा बंद करून घेतला. पण झांक्याचा आवाज झाला, त्या आवाजानें घरांतल्या दोघां चौघांची हांप मोडली, एक म्हणाला "कय आहे बुवा !" तो पेदऱ्यावर जाऊन झोपला. म्हणाला—"उघां सकाळीं पाहून घेऊ. चोराचा पोर आंत अडकून राहिला. ही गोष्ट चोरानें जोळसली व तेंथून बाय काढला. साधूच्या शिष्यानें ते पाहिलें. त्याला आश्चर्य वाटलें कीं स्वतःच्या मुलाला सोडून चोर कसा पडून गेला ! तो स्वऱ्याचा पादोपाद निघाला. चोर आपल्या घरीं परत आला व दार बंद करून

विश्वितपणें जांणीं गेला. मुळाचीं सुटका कशी होणार याची स्वाळा थोडी देखील काळजी नव्हती.

तिकडे घेटींत अडकलेल्या मुलानें कांय केळें माहीत आहे का? त्यानें बेफिकीर होऊन वितळे सोनें एखादा वेतां जालें, पेतलें. वंदीर कुरतडल्याचा आवाज होतो वसा आंतून आवाज केला. कुरतडण्याचा आवाज ऐकून पैदाच्यावर झोंपलेला माणूस 'उंदीर उंदीर' म्हणून जोरहत उठला व पैदास उपडला. लगेच चोराचा मुलगा उडी मारून बाहेर आला. पैदाच्यावर झोंपलेल्या

माणसाक एक हुशी मारून बापानें जितीला जें सोंक पाडून ठेवलें होतें त्या भोंकांतून बाहेर जाला आणि धूस पळाला.

धरंतेले लोक व नोकरचाकर आगे झाले व 'चोर चोर' म्हणून जोरहत त्याच्या पाठोपाठ धांवले. पण त्यांना हुलकावणी देण्यासाठी चोराच्या मुलानें कांय केळें कळलें का? वाटेत एक विहिर होती. त्या विहिरींत त्यानें एक मोठा दगड टाकला आणि झाडावर चढून गंमत पहात बसला.

तो आवाज ऐकून लोक विहिरीकडे धांवले. दिवे कावून त्यांनीं विहिरींत दोकावून

पाहिलें. थोडे तिवे विहिरींत उडी मारून पडामला तयार झाले. पण चोर तेथें असेल तर ना त्याला मिळेल. निराश होऊन सर्व आपापल्या घरी निघून गेले.

त्यानंतर चोराचा पोर झाडावरून खाली उतरला व आपल्या घरी निघून गेला. त्यानें बारावर धाप दिव्यावरोंवर त्याच्या बापानें दार उघडलें, त्यानें आपला पराक्रम स्वप्न वर्णन करून बापाक सांगितला.

त्यानें तें वर्णन साधु व स्थाना शिष्य बाहेर पडवीत बसून ऐकत होते. "पाहिलेस ना? जणू क्रोध आजोबा! सांगा त्याची नाच मिद्या देखील शिकून नेत नाही, गोष्ट!" मुलांनीं जोरदा केला.

अनुमानेंच ती रंजपान करावी लागते. शिकलेली मिद्या कुचफांग्याची असते."

आजोबांनीं बेबबर गोष्ट सांगितली, नय्येच संजीव म्हणाका—"तर मग मी देखील स्वतःच थोडी बिडून पाठवीत जाईन आजोबा! कोणी गोष्ट शिकवायची वळर नाही मला." तें घेऊन सर्व मुलें हंसली. संजुला राग आला.

आजोबा स्मित करून म्हणाले—"मला जराची गोष्ट आठवते हें ऐकून "

"जणू क्रोध आजोबा! सांगा त्याची नाच मिद्या देखील शिकून नेत नाही, गोष्ट!" मुलांनीं जोरदा केला.

“सांगतां, भाग्यां ! जोरुं नका !”
आजोबांनीं जगूची गोष्ट सुरू केली.

“जगूचा बाप लखुजी, गांवचा पाटील होता. त्या काळीं यांघांत पाटलाचा फार दुराग असो. तसा आज देखील कमी नाहीं. गांवांत कांही भांडणतेंडा झाला कीं लोक पाटलांकडे मध्यस्थीसाठीं धांवत. कोणाका मवतीची गरज असली तरी लोक पाटलाकडे येत. पाटील आपल्या समजुतीनें सल्ला देई किंवा त्याका होईल तितकी मदत करून निरोप घेई. गांवकऱ्यांचा पाटलांवर फार विश्वास होता.”

गांवकरी लोक वडिलांना इतका शान देतत हें पाहून जगूला आश्चर्य वाटे. त्याने वडिलांची बरोबरी करण्याचें ठरविलें. म्हणून तो जिथें वडील जात तिथें जात अस व वडील जें कांहीं बोळत तें लक्षपूर्वक ऐकत असे. ते जें कांहीं करीत तें तो लक्षपूर्वक पहात वज असे.

एकदां गांवांत एका घरी जावया-सासऱ्यांचें कांहींतरी कारणावरून भांडण झालें. शिवांगाळीपसंत वेळ येऊन ठेपली.

ही गोष्ट पाटलांच्या कानावर येऊन पोचली. पाटील नांढण मिटविण्यासाठीं निघाले. तेव्हां ते बरोबर आपल्या मुलाका

पण येऊन गेले. त्यांनीं जावयाची समजूत घालण्याचा प्रयत्न केला व म्हणाले—“सुद्धा सासऱ्याला मी गेलीं तीस चाळीस वर्षें चांगला ओळखतो. तो खालांत एक माणूस आहे. त्याच्याशीं असें भांडण करून तूं जाफली व जापल्या सर्व नातेवाईकांची अशी शोभा करून घेत आहेस. खांत शहाणपण नाहीं.”

वडीलघान्या पाटलांनीं मज्जस्वी केल्या-मुळें भांडण मिटलें व जावयानें सासऱ्याची माफी मागितली.

जगू वडिलांची बोलण्याची पद्धत अगदीं लक्षपूर्वक ऐकत बसला होता. जो त्यांची

नकळ करूं लागला. एकदां तो एका गल्ली-तून जात असतां एका घरांत भांडणतेंडा व मारहाण काळ होती. त्या घरांत जोरी झाली होती. बरच्या नोकऱ्यावर सर्वांचा तंदाव होता. नोकराका खावाला बसणून घर मालक त्याला काठीनं झोडपीत होता. नोकराची बालको रडत होती व सांगत होती कीं त्यानें जोरी केली नाहीं.

जगू खांत गेला व सर्व ऐकून म्हणाला—
“गेलीं तीस चाळीस वर्षें मी खाल ओळखतो. हा जडळ चोर आहे. जवळ-पास त्याच्याबरोबरीचा चोर नाहीं, मला

माहीत आहे. मग ही मारहाण कशाचा करता ?”

जगूने ते बोळीत पेशून तो मूर्खसास्ता बोळतो आहे असे कोणी म्हणाका नाही. सर्व हेच म्हणाले की पाहिलेत लहानजी पाटलांचा मुलगाच आहे की नाही ? अगदी बापाचे मुल मुलंत उतरले आहेत. मोकर अडकचोर आहे हे सांगितले की नाहीत ?

दुसऱ्या दिवशी बाजारांत बोरस्त्यावर कोणीतरी एक पाडा विकत होता. सर्व त्या पाड्याची किंमत काय असू शकेल या विषयी बोलत होते. सर्व लोक किंवा मोबरी पाडून परीक्षा करित होते.

जगूने एकाका विचारले—“काय भानगड आहे ? सर्व उभे का ?”

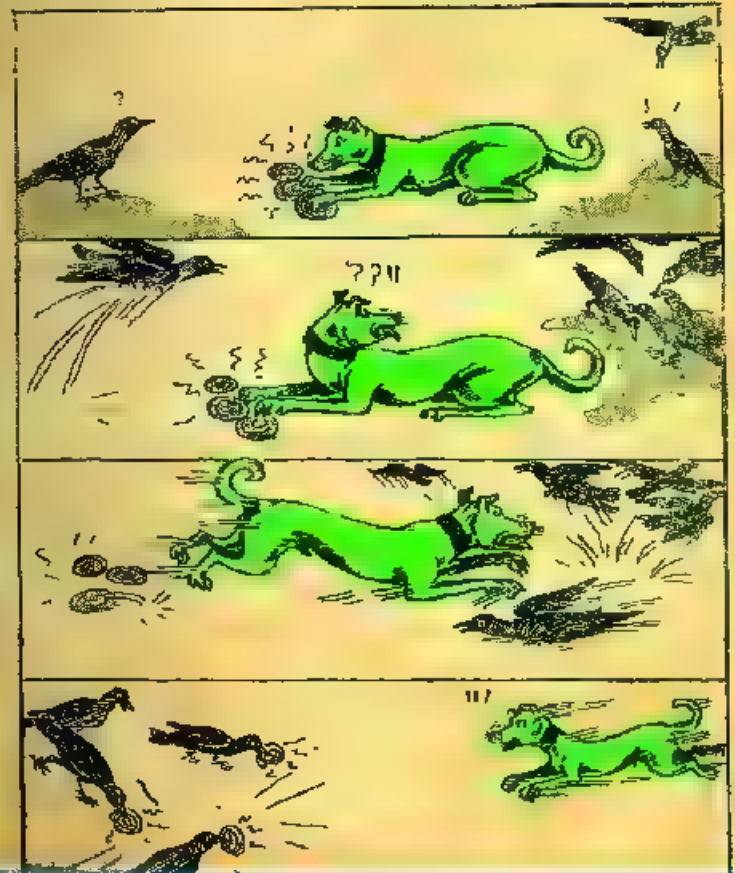
त्याका उत्तर मिळाले—“हा पाडा विकत बला उभा केला आहे येथे !”

जगू माहीतच पुढे गेला. पाड्याकडे मोठ्या पारखी लोकांसारखे पाहिले. एक मनुष्य पुढे येऊन म्हणाला “मोबरी बंभर लप्याका मागत आहेस. इतकी किंमत देणे बरोबर होईल का तुम्हीच सांगा.”

जगूने पाड्याच्या अंगावर हात फिरवीत म्हटले—“उपत जातीची गाय आहे. जवळ पासचे लोकांचाच गाईचे दूध पितेत. ही पत्तास बरे शाळी ही गाय फुलत आहे. शंभरच काय दोनचें सुद्धा बायका हरकत नाही. माझ्या गते.”

तेव्हा सर्वांना फुटले की जगू एक मूर्ख चितोमणि आहे. त्या दिवसापासून जगूला मूर्ख चितोमणि हे नांव पडले.

आवोसाची गोष्ट पुरी शाळी आणि तिकडून थर थर पाणी पाणी मांडली आहेत, चला पानांकर ! मुले उज्जा मारीत पडून गेली.

गलाबऱिखणा

[२]

एकदा अलीशार, बायकोनें विपलेका गालिचा घेऊन बाजारांत विकयला निघाला. वोंडेंत त्याका एक दलाल भेटला, दोघे एका दुकानासमोर गालिचाच्या मोलमाच करीत उभे होते. तेव्हां तेथें एक खिस्ती मनुष्य आला आणि म्हणाला की मी तो गालिचा साठ दीनार देऊन घ्यायला तयार आहे. पण अलीशार कबूल होईना. तेव्हां तो शहर रुपये बायला कबूल शाला. पण अलीशारला ती किंमत पण कमी वाटली. बलबल त्याच्या कानांत हळूच म्हणाला—“चांगली किंमत आहे. देऊन द्याक.” पण खरी गोष्ट जख्मी होती की त्या खिस्ती माणसानें त्या दलालाला दहा दीनार पद्विस्तीनेच वांछित देऊन गालिचाची किंमत पटवून बायला

सांगितलें होतें. जमरुदनं अलीशारला पचा- धून सांगितलें होतें की माळ ओळखणा- र्याच्या द्वार्तीच विकवाय म्हणजे किंमत चांगली मिळते. पण दलालाच्या मित्रेस्तव अलीशार शहर दीनार घेऊन खरी निघाला. त्यानें मगें कळून पाहिलें तेव्हां त्याला तो खिस्ती माणूस पाठोपाठ येत असलेला दिसला. त्याला आश्चर्य वाटले. त्यानें त्याला विचारलें—“तुम्ही क्हाला येत आहां ? काय काम आहे तुमचें ? ”

“भला या गल्लीच्या टोकाशीं थोडें काम आहे.” तो खिस्ती म्हणाला. पण अलीशार आपल्या खरी पोंकल तेव्हां तो खिस्ती पुढल्या गल्लीत जाऊन पुन्हां अलीशारच्या खरीच जाला आणि म्हणाला—“माझा गळा

कोरदा पडला आहे. तद्द्वान मागवण्यासाठीं जालें आहे तुम्हाकडे.”

तो किती नीच किया दुष्ट असला तरी ज्याच्या पाणी मागतो आहे तर त्याला नाहीं कमें म्हणतां घेईल असा विचार करून अलीशार घरांत गेला आणि शारी घेऊन बाहेर आला. पण बायलाचा आवाज ऐकून जमरुद पण बाहेर आली. तिनें विचारलें— “आज इतका उशीर कां शाला परत यायला ? गालिचा विकला गेला का ? विकत घेणारा कोणी व्यापारी होता की ओळखीचा माणूस ? ”

“आज बाजारांत गर्बी होती म्हणून उशीर झाला. गालिचा मी एका अनोळखी माणसालाच विकला.” अलीशार म्हणाला “हे पाणी कोणामाठीं घेऊन जालला आहेस ? ” तिनें विचारलें.

“त्याच माणसासाठीं. तो आज आहे पाक्या खोकर ! ” असें सांगून अलीशार शारी घेऊन बाहेर गेला.

पण जमरुदच्या थोडी लंका जाली जपण्यावर पोहोचतरी सवीन संकट घेणार आहे.

तो खिस्ती बाहेर गल्लीत उभा राहिला नाही. ती परांत फिरला. “जोर

कुठला. काय रे, कोण मूं गालिचा घरांत खिरायला ! हो बाहेर ! ” अलीशार दूरतामून म्हणाला

“बाहेर उभे राहणें असक्य झालें म्हणून घरांत आलों. हें काहीं घर नाही ओसरीच तर आहे. वण नर आराम करून मी आपल्या बाटेनें निघून जाईन.” तो खिस्ती म्हणाला. त्यानें अलीशारच्या हातांतून शारी मागून घेतली व पाणी घेऊन शारी परत दिली. तो खिस्ती निघून जाईक असें अलीशारला वाटले होतें. पण त्याचा तो राहिला नाही. ती परांत फिरला. “जोर जोदाज चुकला.

बांबोरा

ही खिस्ती अगदीं विनम्रपणें म्हणाला
 “माऊक ! ओडासा उपकर जरी कोणी
 कोणावर केला तरी त्याचा परिणाम मनावर
 कित्येक वर्षे राहातो. परोपकार करणाऱ्याची
 कद्रुबुद्धि अलातें आपल्याला दिली नसेल
 असें माही वाटत नव्हा. माझी पहात भागली,
 पण भूक माहीं मागली. मीठ भाऊन देखील
 पुरेल मका.” खिस्ती मिस्तकीचणें म्हणाला.
 “आमच्या घरी इतके सगळे कोडून
 येणार ? ऊठ; मीच येथून राहो !”
 अलीशारला जास्त राग आला होता, त्याचा
 लोचटपणा पाहून.

तरी तो दकादचें नांव कादीना “घरांत
 नसेल तर बाजारांत तर असेल ! अन्नाची
 कसम, मी भाकियासाठीं तुम्हाला कैसर
 दीनार दिले आहेत ते तुमच्या कडेच
 आहेत. उपाशी पाहुण्याला स्वतः पाक
 विस्त्याचें पाप जमेल.” ती जीव खिस्ती
 म्हणाला.

आतां माऊ अलीशारला काच राग
 आला. पण त्याला त्याची इच्छा पुरी नव्हती
 लागली. त्यानें त्या खिस्तीला शेजोळीत बंध
 करून बाहेरून कुल्लू खावून घेतलें व
 म्हणाला “मी तुला हें पाहिजे तें केळ
 येतो. पण येथून हल्लास तर पहा !” असें
 नवाचून लागून तो बाजारांत गेल्या आणि
 बाजारातून फलकळपक व इतर खाण्याचें
 पदार्थ केळून आला.

ते सर्व पाहून श्री खिस्ती म्हणाला—
 “केवढा अतिथि-सत्कार तुमचा ? ह्या
 सर्वांची मज्ज काय होती. दहा जणांना
 पुरेल एवढे हें पदार्थ आडेस. तुम्ही देखील
 माझ्याबरोबर सायला बसा.”

दोघे सायला बसले असतां त्या खिस्तीनें
 एका केळ्याची साल काढून केळ्याच्या
 गाला वेष्टुळ करणाऱ्या कोही तरी औषध

कावले व म्हणाला—“मी सोळा दिनेलें
 केळें आपण व आपण सोळा दिनेलें मी
 साचें जरी रीत आहे.” अलीशार केळें
 खाऊबाबरोबर वेष्टुळ होऊन पडला.

लोच तो खिस्ती ठठला व बाहेर गळोत
 गेला. तो परत त्याचे भोकर, एक खेचर
 बरोबर वेळून आले होते. त्याच्याबरोबर
 म्हातारा शीद अल्दीन देखील होता. त्याच
 म्हाताऱ्यानें खिस्तीचात जमरुदला विक्त
 घेण्यासाठी प्रयत्न केला होता. तो मुद्दा एक
 खिस्तीच होता. पण तो मुसलमान व्यापाऱ्याचे
 सोंग करून आला होता. अलीशारला पाहुणा
 म्हाताऱ्याचा भाऊ होता. त्याचें नांव कर्तूष
 असें होतें.

सर्व अलीशारच्या घरांत तिरले. त्यांनीं
 जमरुदच्या तोंडांत मोठे कोवले व तिला
 गाढवावर बसवून हसीदच्या घरी नेऊन गेले.
 आपल्या घरांतल्या एका खोलींत तिला
 नेऊन व तिच्या तोंडांतले मोठे कांडून
 म्हातारा तिला म्हणाला—“जमरुद ! मातां
 येथून तुम्ही सुटका होणें स्वयं माहीं. तूं
 आपला धर्म सोड व खिस्ती होऊन माझ्या-
 बरोबर रहा ! तूं हें कबूल केलेस तर तूं
 मागशील तें मी देईन. तूं सांगशील तें मी

करीन. पण जर का तूं माझें ऐकलें माहींस
 तर तुला कुत्र्यासारखे सर्वे व्यापूष कंठाचें
 लागेल. कशात ठेव !”

जमरुद रडत व म्हाताऱ्याला शिज्या देत
 म्हणाली—“एवढा घेरडा शारास आणि
 तुला हें ज्ञोमते ! तूं काय बाटेर तें
 केलेस तरी चालेल पण मी आपला धर्म
 सोडणार माहीं.”

विचें तें उत्तर ऐकून म्हाताऱ्यानें तिला
 खूब कडवले. त्याचा हात दुख् व्यागला
 तेव्हां तो थाकला. “हिला सैपाकी मुलमांत
 ठेवून उपाशी ठेवा. सायला पळयला मिळाले

नाही म्हणजे डोकें येईल ताक्यावर.” त्याने ‘तो पद्दा वेडा’ म्हणून म्हणत त्याच्या नाक्याना हुकून केला.

* * * कांदी वेळाने अलीशार झुझीवर आला. त्याने ओरकून हाक मारली “जमरूद !” पण उत्तर आले नाही. म्हणून तो जमरूदच्या सोलीत गेला तेव्हा त्याच्या तेथे विणकामाचे सामान अस्तान्मस्त स्थितीत पडलेले दिसले. त्याच्या पोटात पस्त झाले. तो किस्तीम जमरूदला घेऊन गेला असणार. तो वेळ्या-सारखा:—“जमरूद ! जमरूद !” असा मोरबत धांवू लागला. रस्त्यावरचीं मुलें

त्याच स्थितीत गळोगल्ली फिरत असतां त्याला एक म्हातारी भेटली. तिने त्याला विचारले—“बाळ ! कोण रे तू ? आणि काय तुझी ही वस्त्रा ?”

अलीशारने सर्व वृत्तांत तिच्या सांगितल्या. म्हातारी थोडा वेळ विचार करून म्हणाली—“बाजारांत जाऊन बायलांना लागपाच्या वस्तु—वांगळ्या, पोत, जांकेडे, सुया, होरा वगैरे एका मोठ्या ताटांत भरून घेऊन येतोस का ? मी तें ताट डोक्यावर घेऊन गळोगल्ली

फिरते आणि तुझी जमरूद कोठे आहे याचा शोध काढते.”

तें ऐकून अलीशारला धीर आला. त्याच्या डोक्यांत आनंदासु आले. सहानुभूति दाखवणारी निदान ही म्हातारी तरी मिळाली. तो बाजारांत गेला व म्हातारीने सांगितल्याप्रमाणे सर्व सामान विकत घेऊन एका ताटांत घेऊन आला. म्हातारी घरी गेली. तेथे पाऊलवा आणि ताटावर एक स्वच्छ तटके ठाकून तें डोक्यावर घेऊन निघाली. गांवांतल्या सर्व ल्हान बोर व्यापाऱ्यांच्या व बीमेतांच्या घरी फिरत ती रशीदच्या घरी गेली.

व्यापाऱ्यांच्या व बीमेतांच्या घराच्या दारोबात त्या वस्तुंची जास्त गरज असे. म्हणून त्या पुढें येऊन त्या विकत घेऊन आगल्या. तिच्याकडे सर्व वस्तु कमी किमतीला मिळत आहेत हें पाहून सर्व दासी तिचा आवाज ऐकल्याबरोबर तिच्या जोळावून घेऊन जाऊ लागल्या.

एक दोन दिवसांत म्हातारीची ओळख गांवभरच्या दासींशीं झाली. त्यांच्यापैकी कांदीच्या तोंडी तिला एक दासीच्या तिच्या मालकाने कसे बागवले, कशी मारहाण केली वगैरे गोष्टी कळल्या. तिसऱ्या दिवशी

म्हातारी नित्याप्रमाणे निघाळी. तिला एका जागी कोंणीतरी कणूत असल्याचा मास झाला. जवळ जाऊन पाहिले तर एक दासी. तिने अलीशारच्या तोंडी तिचे वर्णन ऐकलेच होते. फित्तेक दासीकडून एका दासीवर झालेली शरहाण तिने ऐकली होती. त्या चेशुद्ध पडलेल्या दासीला पाहताच तिला त्या सर्वांची आठवण झाली व ती अमरुद्धच ऋसणार गाची तिला सात्री पडली. तिने जवळ जाऊन तिच्या तोंडावर पाणी शिऊले. त्या हासीने होठे उघडून पाहिले. तेव्हा म्हातारीने तिला हळूच विचारले—“तू

अलीशारची दासी ना ? स्वनेच मला तुझ्याकडे पाठविले आहे ? तूचा संव्याकाळी काटोरक पडल्यावर सैपाक घराच्या खिस्की-जवळ येऊन उभी रहा. बाहेर भीळ धेऊ येतांच तू बाहेर ये. ती तुझी वाट पहात बाहेर उभा राहीक.”

म्हातारीने घरी जाऊन अलीशारक दुसऱ्या दिवशी संव्याकाळी त्या जागी जाऊन भीळ वाजवायक सांगितले. अलीशारने तिला इनाम देण्यासाठी सिशांत हात पातळा. पण म्हातारीने त्याचा हात भरला व म्हणाळी. “तुला तुझ्या मरणांत यांच भिडाले तर तेच माझे इनाम.”

दुसऱ्या दिवशी काळोरक पडल्यावर म्हातारीने सांगितल्याप्रमाणे अलीशार रक्षी-दच्या घराच्या सैपाक घराबाहेर खिडकीसाठी जमरुद्ध कोठे दिसते का पहात घराच वेळ उभा राहाला. ती दमून गेला असल्या-कारणाने वाट पहात नसून राहाला. जरा आडवा शास्वाबरोबर त्याचा होळ झाला आणि थोड्या वेळाने तो घोरू लागला.

त्याच वेळी तेथे रक्षीच्या घरी चोरी करण्याच्या हेतूने एक चोर आला. तो एका सोनेरी टोळीचा मुढारी होता. तो घरांत

कोठून शिरणे सोपे जाईल हळूहळू पहात, वणु कांही साज थापण त्या बाजूला आले जाहो हे दाखविण्यासाठी भीळ घालीत सैपाकघराच्या खालच्या बाजूने चालू लागला. तितक्यांत खिडकी उघडली व खिडकीत ह्याला एक दासी उभी दिसली. चोर खिडकीच्या खाली वाकून लपून बसला. पण खिडकीतून एक दोरी खाली आलेली पाहून व ती भरून कोणी स्त्री उतरत आहे हे पाहून त्याचा आश्चर्य वाटले.

जमरुद्धला वाटले की अलीशारच वेच पाळून त्याला असावा. ती हळूच त्याच्या खांद्यावर उतरली. चोर तिला वेऊन जोराने पळाला. तिला वाटले की अलीशारच तिला वेऊन पळत असता हळूच ती म्हणाळी— “किती दुर पळधीर ? तू दमून गेला आहेस, मार पाळला आहेस जसे म्हातारी सांगत होती.”

पण चोर कांहीच बोळक नाही. तो जास्तच जोराने पावू लागला. जमरुद्धला तेव्हा बोळा संशय आला, तिने त्याला हळूच विचारले—“बोरुत कां नाहीस ? क्षीण तू ? तू मला सोडले नाहीस तर मी ओरडेन.”

तेव्हा जोराने तिला खाली उतरले. तो-फर्त दोघे एका निर्जन दाट झाडींत वेऊन पोचले होते चोर म्हणाळी—“तू ओरडलीस तर तुला मला दावून जाण्याचा जागी ठार करीन. मी एका टोळीचा नाथक आहे. जमरुद्धा टोळींत मीस चोर आहेच. पण कोणी स्त्री नाही. तुला मी वापकी राणी करीन व तू मागशील ते तुला देईन. माझे मीस अनुयायी तुझ्या हुकमावर आपल्या प्राणाची आहुती घालता तयार राहतील. अशी वेव्हासारखी दागू नकोस. त्या श्रीमंताच्या घरची दासी म्हणून जिवंत राहण्यापेक्षा

आम्हां चोरांच्या दोळीची राणी म्हणून का नाही रहात ?”

जमरूडने प्रसंग ओळखून वागण्याचें ठरविलें. तिने त्याच्याबरोबर जायला कडुळी दिली व त्याच्याबरोबर चाळें लागली. चोर तिला घेऊन चोरांच्या राहण्याची जी गुप्त जागा होती तेथें गेला. तेथें त्याने आपल्या अनुयायांना सांगितलें कीं ही आपली सर्वांची राणी आहे. सर्वांनी लवून तिला मुजरा केला. जातांना चोरांचा नायक आपल्या म्हाताऱ्या मोलकरणीला एक नानूळ बोलावून म्हणाला “हें पहा आजी ! अगदी आतां उधां रात्री किंवा परवा पहाटे परत येऊं. तुम्ही वा राणीवर कडक नजर ठेवा. मिसडून जाईल कोर्टें.”

त्या खिचशीं रात्री जमरूडला झोप लागली नाहीं. पण तिने म्हाताऱ्या मनांत एक वेत योजला आणि सकाळीं उजाडल्या-

वर आनेत्रानें म्हाताऱ्याबरोबर राण्या मारूं लागली. सकाळीं लखन पिऊन दोघी उन्हांत बसल्या. तेव्हां जमरूड म्हाताऱ्याला म्हणाली-आजी ! हा मी तुमच्या उवा काढतें.” म्हाताऱ्याला फार आनंद झाला. जमरूड गाणें म्हणत होती व उवा काढून मारीत जात होती. सुमारे अर्धा तास बसल्यावर म्हाताऱ्या म्हणाली-“छान उवा पडलें आहे. मी बरा आडवी होते. हें उवा काढीत रहा.” पण म्हाताऱ्याला एक दोष भिड्यांत झोंब लागली

जमरूड त्याचीच बाटल पहात होती. ती चोरांच्या गुहेत गेली. एक पुरुषी मोठ्या स्वतःच्या बेताचा निवडून घेऊन जमरूडने तो अंगांत घातला व डोक्याला एक पगडी बांधून घेतली. बाहेर येऊन पाहिले तर एक खेचर उभें होतें. त्यावर बसून निघून गेली.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकी]

भीमूचें पराक्रम

भीमूचें एक जमीनदाराकड मुलीची शालें आणि त्याची गणना मोठ्या लोकांत होऊं लागली. जमीनदारानें विचार केला कीं जावईवाचूंच्या सेवेसाठीं चांगलास नाकर ठेवून दिला म्हणजे कसली काळजी नाहीं. त्यानें मुनिवाला एक पोऱ्या वेऊन थायला सांगितले. तो एका मुलाला बोलावून घेऊन आला. एक धोतरजोडी, दोन खरे व वर्षाच्या आवेरीला बोडा पंजर ठरला.

एवढी संचाकालीं भीमू बागेत फिरत असतां त्या मुलाचा बाप नमस्कार करून म्हणाला “बनी, माझा पोरगाच आपल्या चाकरीला ठेवला आहे. त्याला त्याच्या ज्यावला काहीं कमी पडणार नाहीं मला माहीत आहे. यगार पण मिळेल, पण दोन थोडी धन्याबळ सांगायला म्हणतो.”

“बोल, खुशाल बोल !” भीमू म्हणाला.

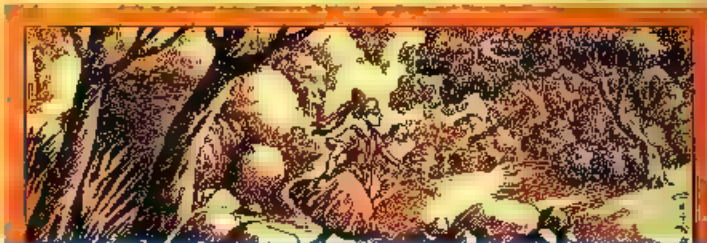
“वर शनिवारीं पैल स्नान कयाची संक्य आहे त्याला.” नोकरीचा बाप म्हणाला.

“म्हणजे रे काय ! तो तेलानें नाहणार म्हणतोस !” भीमूनें विचारलें

“बायकांसारखें नाहणें मी नाहीं म्हणत ! साधें तैलस्नान म्हणतो. आठवळपडून एकदांच शनिवारीं ! सांगण्याचें कारण असें कीं तैलस्नानाचें नांव ऐकलें कीं पडून जातो दा. म्हणून माकन घुटवून घालवें लागतें.” बाप म्हणाला.

“असें होय ! नरें तर ! मी त्याची जवस्था करतो” भीमू म्हणाला

“अन् बनी ! महिन्यांतून एकदां त्याचे केस कापायला हवेत ! बाही तर बोकडा-सारखे वाढतल बवा !” बाप म्हणाला.

भीमूने त्याला जगादी बेकिरी रहायला सांगितलें. म्हणाला “दर शनिवारी त्याला तेलाने न्हाऊं घालण्याची जबाबदारी मी स्वतः बर घेतों.” त्या दिवसापासून भीमू शनिवार वेळीं येतो याची दाट पहात बसला. घेतलेली जबाबदारी पार पाडायची एवढेंच त्याला माहीत होतें.

शनिवार उजाडला. भीमूनें नोकरीला बोलावून सांगितलें कीं जा रे तेथ्याकडे, आणि घाणीचें डबाभर ताजें तेल घेऊन ये.

“नोकर दबा घेऊन नेण्याकडे गेला व त्याला म्हणाला—” जॉन्स बापूंनीं एक

डबाभर ताजें तेल आपायला घातलें आहे मला.”

भीमूनें आपल्या नोकराला तेलाचा डबा महाणीघरांत ठेवायला सांगितला आणि स्वतः बरोबर जाऊन महाणी घराच्या बाहेर कडी लावून घेतली. नोकराला एका डबांत उभे केले आणि डोक्याचा डब्यांतले तेल मोतलें. तो मुसगा ओर बोरानें ओरडू लागला. कारण त्याच्या डोक्यांत तेल गेलें होतें.

“होह बघ कर नाही तर गळा दावून येथें खाडवा करीन पहा तुला. तुझ्या लोख्या मला सर्ष माहीत आहेत. तुझ्याच बाप सांगून घेऊन आहे मला. तूं रडणीस ओरडशील हें सर्ष त्यानें मला सांगितलें आहे पण या भीमरावांजवळ नाही चालायच्या तुमच्या गमजा, बळमजी !”

नेतर त्या पोराला महाणीघरांतच कांझून ठेवून तेलानें नीट चांगली आंघोळ करून घे असें सांगून भीमूनें बाहेरून कडी लावून घेतली. विचारा नोकर जात मोठ मोठ्यानें रडू लागला. भीमू बाहेरून ओरडून होता— “ओरडकास तरी कडी काडणार नाही.”

ओरडाओरडा ऐकून भीमूची बायको चाबत आली. “तुमचा नोकर कां असा

कोरडतो आहे ! त्याला महाणी घरांत नेद कां केलात !” तिनें विचालें.

“तुला कांय करायच्या वा मानगही ! तूं आपलें काज पहा लाऊन. त्याचा बाप स्वतः सांगून गेला आहे मला सर्ष कांहीं. दर शनिवारी त्याला तैल स्नान घातलें पाहिजे. तो रडतो ओरडतो म्हणून देखीक त्याच्या बापांनें सांगितलें आहे मला. मी त्याच्या डोक्यावर तेलाचा डबाच रिकना केला, आतां किती ओरडत सधळ म्हणून बसत नाही !”

“बाह बाह बाह-बाह !” कपाळावर हान मारून लक्ष्मी घरांत गेली व आईला

जाऊन सर्ष सांगितलें. आई हसली आणि म्हणाली—“बघ बाई तरी ! डबाभर तैल डोक्यावर ओतलें !”

पण नवव्याची काज रातली पाहिजे म्हणून लक्ष्मी स्वतःला सावरून म्हणाली. “त्याच्या गांवाला म्हणें दर शनिवारी तेजाची आंघोळ करण्याची रीत आहे. मी देखील तशी आंघोळ केली नाही तर राग येईल त्यांना. भीमूच्या नोकराबरोबर घरच्या इतर नोकरांना पण दर शनिवारी डबाभर तेल मिळू लागलें. आतां दुसरी थंड उरली होती. महिना झाला. त्यानें नोकराला बोलावून विचारून

माथला संगितलें, आणखी कोशा कोणाची हजामत करून थावयाची आहे ?

नोकर् सर्व नोकरांना विचारून आला. प्रत्येक जण म्हणाला की प्रत्येकानें केव्हांच न्हाव्याकडून हजामत करून घेतली आहे

“कस री ! मग तूं कां नाही करून घेतलीस ? मीमूनें रागानें विचारलें.”

“माझ्याकडे बस्तरा कोठें आहे मळक ?” नोकरानें विचारलें.

“असें होय ! माझ्याजवळ तुझ्या गमजा नाही चालायक्या, बखजी ! समजलाय काय, पहा बोकडासारखे कस वाचले आहेत. तुझ्या बापाचे महिना अखेर केस कापायला सांगितलें आहे त्यानें कातरी वस्तरा कोही दिलें नाही तुला ! जा घरीं आणि कापाकडून कातरी वस्तरा सर्व घेऊन ये ! माझे केस काप व नंतर आपले !” मीमू म्हणाला.

“मग हजामत करतां येत नाही !” मुलगा म्हणाला

“येत नाही ! तर मग तुला शिकलें पाहिजे ! जा, कातरी किंवा वस्तरा घेऊन नाहीं झालंस तर माझ्याकडे काम नाही. सळ वीस !” मीमू म्हणाला.

तो आरडाओरडा ऐकून कस्मी बांध आली व मांडणाचें मूळ कारण विचारून घेऊन मीमूला म्हणाली “दोन आणे का त्याज. तो वेईक केस कापून कोठून तरी !”

“केस कापयचे म्हणजे दोन आणे देऊन कापून घ्यायचे, हें नव्हतें त्यानें सांगितलें. काय फम शेंकीं या लोकांची ! जें हवें तें नीट सांगतां देखील येत नाहीं यांना.” मीमू म्हणाला

[आणखी एक मराकम पुढील वंकीं]

त्याचा हिशोबनीस

तुम्हाला खरें वाटें कीं न वाटें, पण चकलेची गोष्ट आहे. त्या काळीं इंग्रजांचें राज्य हिंदुस्तानच्या पूर्वेकडील सत्तुद्र विनाच्यावर नुकतेंच सुरू झालें होतें. केरदा मांवाच्या गांधी कामाशाखी नांवाचा एक कनकून फर कसलीच्या कामावर नेमण गेल. कामा शाखी वस्ताद लांचलाक फारकून होवा.

एकदां एका ईश्रज अधिकार्यानें जमिनीचा महसूल जसा कामाळा नोकराला पाठविले. कामाशाखीने शिरस्थानप्रमाणें त्याला मिळणारी रकमवगेदर पाठविली नाही म्हणून महसूलाची रकम परत केली.

अधिकार्यानें बरिष्ठ अधिकार्याकडे फिराद केली. गांवकऱ्याकडून फिरादी अर्ज लिहून घेऊन तें पण पाठविले. रेहिन्दू बोर्डरफेरा व शेवटी पी. व्ही फौसलपथेत फिरादी

गेल्या. तेव्हां नवपाखीसाठीं एक कमेटी नेमण्यांत आली. कमेटीनें चवकशी करून कामाशाखीला एक घेदावर एक वर्षभर नेऊन सोडण्याची शिक्षा दिली. कापडेलते, खाण्या-पिण्याचे पदार्थ व इतर जरूरी सामान सरकारी खर्चानें देण्यांत यावें असा ठेरा पण देण्यांत आला होवा.

रिपोर्टाची एक मत कामाशाखीकडे सुचने साठीं आली व त्याबरोबर एक पत्र होतें की सामानाची शादी पाठवावी. कामाशाखीनें इतर पदार्थाबरोबर व्हा रीम आगाव, वजती, टांक, वगैरे पण पाठवून देण्यास किहिलें.

कामाशाखी तें सर्व सामान घेऊन घंटावर पांचला. त्यानें हिशोबाच्या मोठमोठ्या व्हा शिवून घेतल्या एक व्ही घेऊन ती तीन प्रत्येक पांच मिनिटांत किती खटा काढ्या

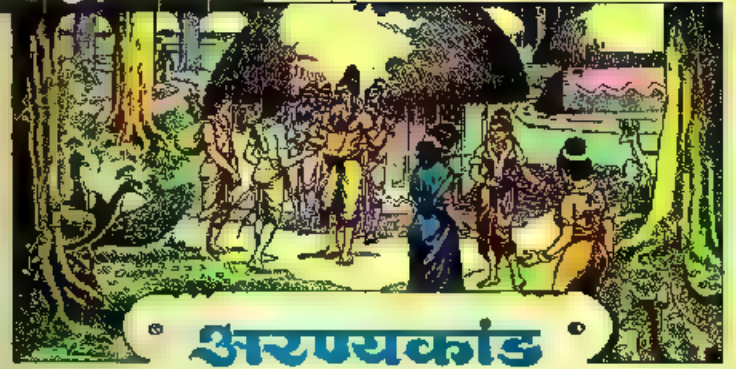
व किती खटा गेल्या याचा हिशोब लिहू लागला, पंधरावीस दिवसांत बही भरून गेली. ती ठेवून देऊन एक कोरी बही घेऊन पुन्हा लिहीत बसला.

बिसाव्या दिवशी ईस्ट इंडिया कंपनीचे एक जहाज त्या वेढाला यंउन लागले. जहाजाच्या कप्तानाला बोलावून कामाशाखीने एक पांच रुपयांची पावती त्याच्या हातांत लिहून दिली व म्हणाला: "पांच रुपये या वेढावर कर द्यायला लागला. तो दिल्या तरच नांगर उचलायला परवानगी देईन."

इंग्रज कप्तानाला ते काही कळले न ही. त्याने पांच रुपये दिले व पावती घेऊन निघून गेला. अशा सध्देने कित्येक जहाजे आली व कामाशाखीने प्रत्येक कप्तानाकडून पांच पांच रुपये मसूल केले. एका कप्तानाने मंकार दिल्या तेव्हा कामाशाखीने थपाटातल्या

बळा दाखवून विचारले: "तर मग सरकारने मला फुकट पगार देऊन येथे नेवले आहे वाटते?" त्या कप्तानाने रुपये देऊन पावती घेतली व निघून गेला.

त्या कप्तानाने ती पावती बरिड अधिकाऱ्याकडे पाठविली. चवकशी काता कळले की असा पावत्या दीड एकशे तरी कचेरीत असा झाल्या आहेत. त्या पावत्या मिळवत ते कंपनीच्या मुख्य कचेरीत पाठवण्यांत आल्या. कंपनीच्या बरिड अधिकाऱ्यांनी या छापी पावत्या नाहींत तेव्हा यांची रक्कम त्या कप्तानाकडून मसूल करून घ्यावी असा शेरा दिला. चवकशी झाल्य होती. शेवटी कामाशाखीने हा कर मसूल केल्या असल्याचे कळले. त्याची हुशारी पाहून सरकारने त्याला माफी केली व त्याला पुन्हा त्याच्या कामावर नेगले.

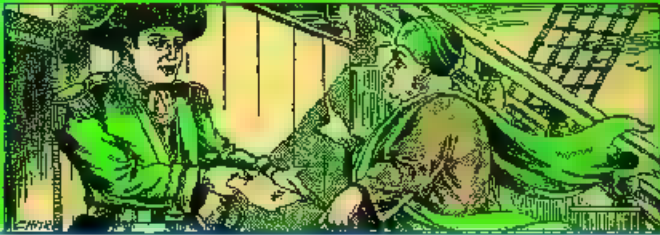

अरण्यकांड

पुंनवर्तीत एका धर्माकुटीत राम, लक्ष्मण मी काही अयोध्येत राज्य करू शकतो तर! व सीता दुसऱ्याक राहू लागली. शरद ऋतू त्याच्या सहज मनांत आले.

एका दिने स्नानासाठी गोदावरीवर परत आली. संध्या, पूजा आदि काराभूत निघाली. त्यांना शरवू नदीची आठवण तिथं बाहेर पडलीत मोरत बसली असता आली व त्या बराबर जयंथेची पण. लक्ष्मणाने तिथे एक राक्षस खो आली. ती रावणाची धाकटी बहीण शूर्पणखा होती तिचे अग्ररूप पाहून व धर्कश आवाज ऐकून सीतेने सोदच मिगविले.

एव रामाने त्याला अडवून अशी निंदा-करणे तुला शोभत नाही, असे सांगितले. शरताचे प्रेम वाटवून रामाच्या डोक्यांत बांझवे आली. मरत जवळ व लक्ष्मण तिचे भाऊ किती प्रेमळ आहेत. याच्या मदतीने राहिला. ती रामाला म्हणाली-“तु कोणी

तरी मुनि विमनोन वय तुझ्याजवळ धनुष्य-
बाण कळाळा आणि ही कोण, तुझी
बायको की काय! तू त्याच्या राक्षसांच्या
देशांत कशासा आलास !"

रामाने मोडक्यांत आपली मोठस सोंगून
विचारले- "हे भद्र! तू कोण! कोणाची
मुलगी?"

"माझे नांव शूर्पणखा आहे. मी एष्यटी
या रानात फितें. तू रावणाचे नांव
देवलेच वमवौळ! त्याचा रागदम जिकोकांत
प्रसिद्ध आहे. देवदेवहील त्याचे नांव
ऐकून अश्वर कापतो. तो विश्ववसूचा

मुलगा आणि राक्षसांचा राजा आहे. तो
माझा मोठा भाऊ. माझा मयका माऊ कुंभ-
कर्ण. तो नेहमी खोपतो. विभीषण सर्वांत
वाकटा भाऊ. वण त्याच्यांत राक्षसोचित
एकहि शुण नाही. मद्रा पराक्रमी सर क
वृष्ण हे देवहील माझे भाऊच. मी तुझे
रूप पाहिल्यापासून तुझ्याही राक्षसविषाह
काण्याचे ठरविले आहे तू आपल्या बायकोला
टाकून दे. माझ्यासमोर तिची काय बरोबरी!"

राम म्हणाला- "माझे छा हातले आहे
म मी एक पत्नीवती आहे. तू तिची रावण
म्हणून राहणें तुका तरी आवडेल कर!
तो वय माझा माऊ आहे. मी काळा
आहे, वण तो पदा कला गोरा आहे.
पराक्रमी आहे. त्याची बायको त्याच्या
बरोबर आली नाही. तू त्याच्याही कळ
केलेस तर सक्तीमाझर होणार नाही
विचार कर."

शूर्पणखा लगेच रामाक सोडून जावस
लक्ष्मणाकडे गेली व छत्र करून ध्यायला
बिंबंति केली.

लक्ष्मणाने तिची यज्ञ करीत म्हडले-
"तुझे हे नाजूक शरीर पाहून मला विचार
करावा लागतो आहे. हे पहा, मी आहे

आपल्या मोठ्या श्यापाना सेवक व बाळ.
तू पाह्याही कळ केलेस तर तुझा बायरी
म्हाजे छगेळ, माझे धनी रामचंद्र जाहेत.
त्याची बायको झालीम तर मी तुझी सेवा
करीम. तुझ्या सारक्या सुंदरीची कळ
केल्यावर बायका कुसप व म्हाताच्या
पत्नीला राम सोडून देईल."

राम व लक्ष्मण तिची यज्ञ करीत जाहेत
हे शूर्पणखेला कळले नाही. ती पुन्हा
रायकडे येऊन म्हणाली- "तू या म्हाताच्या
व कुसप कीशी कळ झाल्यामुळे बायका
सौंदर्याचा अपमान करीत जाहेस. मी
हिला एका झणांत गड करून टाकलें बघ!
मग सक्ती वत्सर काण्याचे कारणच उरणार
नाही. फलें सोंगून ती सीतेला 'जा' वसकून
खालला बांबळी. सीता वळू बायकी तेव्हा
शूर्पणखा तिका भरायला बांबळी.

राम लक्ष्मणाला म्हणाला- "पाहिलेंस,
हलक्या व दुष्ट लोकांची कडा केवल्याचा हा
परिणाम झाला. आतां यज्ञ सोडून हिला
विपळांग करून पाठवून दे."

लक्ष्मणाने क्षणायांत तलवार उपसून
शूर्पणखेने नाक व कान कापून टाकले.
शूर्पणखा आक्रोश करीत रामांत विचून गेली.

मनस्थानांत तिचा नाऊ सर रावण
परीत बसे. ती एकाचदा कळे खळ गेली.
तिचे रक्तमंदाळ झालेले नाक व कान
माझव भावाने तिची ती स्थिति कोणी केळी
म्हणून विचारले. म्हणाला- "माझे नांव ऐकून
त्रिलोक कांपतात आणि माझ्या बहिणीची ही
दशा कदापी! खोण, कोण जाहे तो दुष्ट!"

शूर्पणखेने राम लक्ष्मण व सीता
तिघांच्या विषयी सोंगून त्यांनी तिचा कला
अपमान केळ हे तिखथीठ कावून व्हा
वर्षन करून सांगितले. नंतर ती म्हणाली-
"तू त्या तिघांता ठर करून त्यांचे

येऊन ये, ते प्हाण्यावर कटाक्षित माझ्या हा अपमानाची भरपाई होईल."

खर राक्षस सरोवराची भयंकर बुढ होता. त्याच्या अत्याचारांमुळे जनस्थानांतीत कधी व मुलांना फार वास होऊ नसे. ज्याने आपल्या अनुयायांपैकी निवडक चौदा राक्षसांना मरोबर देऊन शूर्पणखेला घातविले आणि म्हणाला—“तुम्ही ना आणि शूर्पणखा; दाखवील त्या तिघांना ठार करून त्यांचे स्वतः तिला प्यावले आहे !”

राक्षस शूर्पणखेबरोबर रामाच्या कर्णकुटी समोर येऊन उभे राहाले. शूर्पणखेने तिघां-

कडे बोट दाखविले व म्हणाली—“हेच ते तिघे दुरा !”

शाळाळासहित राक्षसांना आलेले पाहून राम लक्ष्मणाला म्हणाला—“तुं सीतेला येऊन कोठे तरी बाजूला बाळून उभा राहा. मी आ सर्वांचा समाचार घेतों !”

राम सीतेला लक्ष्मणाबरोबर पाठवून आला आणि राक्षसांना म्हणाला—“माझ्यावर तुमचा राग कां ? तुम्ही सर्व मला ठारकरण्यासाठी कां आला ? कधी व मुनींच्या रक्षणासाठी मी शक करण केले आहे. हे मनुष्य व बाण पाहून व्हा, नव्या भोलाने तुम्ही ऐकले नाहीत व परत गेला नाहीत तर तुम्ही स्वतःचे प्राण मात्र स्वयं गमावून वसाव. तुम्ही आतात त्या माटेने ठानवतोच निवून आ.”

राक्षस रामाजवळ जाव विचारायला व न त्याला मिळा न्यायला आले होते. रामाचे ते बोलचं ऐकून त्यांना राग आला. त्यांपैकी एकजण म्हणाला—“पुरे शाळी तुम्ही ही कटवट तुं आत्मच्या राजाच्या बहिणीचा अपमान केला आहे ! त्याच्या आज्ञेने तुम्हा वध करण्यासाठी आम्ही आलो आहो.” असे सांगून त्यांनी त्याच्यावर एकदम धावले माले केल्या.

जांदोबा

रामाचे आपल्या दाणांनी ते माले घेऊन तोडून टाकले व बाण सोडून चौदा राक्षसांचा एका झपाऱ्यात वध केला.

रामाचा तो पराक्रम पाहून शूर्पणखा म्हाली व पळून गेली. ती स्वतः आपल्या भावाकडे गेली. तिला स्वतः आज्ञेची पाहून खर राक्षसाला आश्चर्य वाटले. तो विचारू लागला—“जालां कां स्वतः आहेस ? तुझ्या मनासारखे मी केले. मी आपल्या उघड नवना अनुयायांना तुझ्याबरोबर तिघांचा वध करण्यासाठी पाठविले होते !”

ती म्हणाली—“होय, तुं पाठविले होतेस त्यांना, हे खरे आहे. पण त्या सर्वांना एकदा रामाने ठार केले. त्याचा तो पराक्रम पाहून मला भीति वाटली. तो कोणी सामान्य मनुष्य दिसत नाही. दोघे पराक्रमी आऊ दिसत आहेत. तुं आपल्या अनुयायांच्या वधाचा छद्म चेष्ट्यासाठी स्वतः बाबें असे सांगण्यासाठी मी आले आहे. तुं त्या रामाला ठार करू शकला नाहीस तर तुझ्या शौर्याच्या सर्वे कुशराच्या फुकट आहेच. या जनस्थानाचा तुं राजा आहेस. तुझ्या राज्यांत शत्रु शिरला आहे. त्याचा वध केला नाहीस तर तो तुझा वध करून तुझे राज्य बळकावून घेतल्या

विनाच राहणार नाही. हा माला अपमान तर आहेच आहे, पुढा अपमान वण आहे. तुं त्याला तरी ठार कर नाहीतर त्याच्याशी युद्ध करून वीरगति प्राप्त कर !”

शूर्पणखेने इतर राक्षसांसमोर रामाच्या शौर्याचे वर्णन केलेले ऐकून खर राक्षसाला भयंकर राग आला व म्हणाला—“मला रामाच्या पराक्रमाची परीक्षा घेऊन काय करायचें आहे ? तुला अपमान झालेला मला नाही पाहवत. म्हणून मी त्या तिघांचा वध करून तुझ्या मनाचे समाधान करणार आहे.”

जांदोबा

खर राक्षसाकडे सवदा हजार राक्षसांचे सैन्य होतं. त्याचा पाकटा माऊ दूषण त्या सैन्याचा सेनापति होता. सार राख व वसूत पुढे निबाळा आणि त्याचें सैन्य त्याच्या मासून निघतं. त्याच्या सैन्यांत बारा हुरुप अविकारी होते. दूषणपण एका रबांत वसूत त्याच्याबरोबर निघताना.

वा खेपेस राक्षसांचे एक अफाट सैन्य वेत आहे हे पाहून रामाने लक्ष्मणा, सीतेला घेऊन गुहेत, कोठे तरी सुरक्षित जागी वसायला सांगितलं. दोघे निघून गेल्यावर राम धनुष्यबाण घेऊन राक्षस सैन्याची वाट पहात बसला.

तिवळून राक्षसांचे सैन्य युद्ध कोपे वाजवीत व खोरडत आलं. एकटा राम व समोर राक्षसांचे अफाट सैन्य. खर राक्षसाचा रथ रामाच्या पणकुटी समोर येऊन उभा राहाला. राक्षसांनी रामावर बाणवृष्टि सुरू केली. रामाने विद्युत रस्तीने बाण सोडून ते बाण अडवले वगैरे राक्षसांना ठार केले. राक्षसांची बाणवृष्टि थांबून होती. रामाच्या अंगावर जागोजागी नखसा झाल्या. पण राख एव पाऊळ देखील मारो सरकला नाही व स्थाने राक्षसांवर बाणवृष्टि चालू ठेवली. राक्षस पटापट मळून पडले.

राक्षस सैन्याचा रामाने केलेला संहार पाहून कित्येक राक्षस आपल्या राजाच्या रथाकडे पोचले. तेव्हा दूषणने त्यांना धीर दिला व तो रामावर चालून गेला. रामाने त्याच्यावर व त्याच्या अनुयायांवर गंधर्वाणांचा मयोग केला. सहस्रावधि राक्षसांना संहार झाला. आता राम व दूषण जंभे युद्ध सुरू झाले. त्या युद्धात रामाने दूषणाचा सारबी व धोळे यांचा घमन वध केला व दूषणाचे दोन्ही हात बाणाने विद्ध केले. दूषणबरोबर शान हजार राक्षस आले होते. रामाने त्या सर्वांचा संहार केला.

बांदोबा

राम एकटा होता पण त्यानें चवदा हजार राक्षसांना ठार केले. आतां फक्त खर व त्रिशुर नांवाचा राक्षस दोघेच उरले होते. रामानें राक्षसांचा केलेला संहार पाहून खर राक्षसाला भयंकर राग आला. तो चवताकून रामाशीं युद्ध करण्यास जात असलेला पाहून त्रिशुर राक्षस त्याला म्हणाला—“मी रामाच्या समाचार घेतों. जर रामाचा हातून माझा मृत्यु झाला तर तूं त्याच्याशीं युद्ध कर.” खर त्याला कबूल झाला.

त्रिशुर व रामाचें घोर युद्ध झालें. त्रिशुराचे घोडे व सारथी मृत्युमुखी पडले व त्याचा ध्वज रामानें खाली पाडला. त्याच्या छातीला रामाचा एक बाण लागल्यामुळें तो मूर्च्छित होऊन जमिनीवर आदळला. तेव्हां रामानें तीन बाण सोडून त्रिशुराचा शिरच्छेद केला.

त्यानंतर राम व खर यांचें युद्ध सुरू झालें. खरानें रामाचे बाण तोडून त्याचें कवच पण तोडून टाकलें व त्याला मर्मस्थानीं एक बाण मारला. रक्ताची चिरकांडी उडाली. पण राम मार्गे हटला नाहीं. त्यानें अगस्त्य मुनीकडून मिळालेला बाण सोडून खर राक्षसाला विरथ केला. खरनें आपली गदा रामावर फेंकली. रामानें एक बाण सोडून गदेचे तुकडे करून टाकले. तेव्हां त्यानें एक झाड उणवून रामावर टाकलें. रामानें तें मध्येंच नष्ट करून टाकलें व क्षणार्धांत खर राक्षसाचा वध केला.

रामानें खर, दूषण वगैरे प्रतापी राक्षसांचा वधव त्यांच्या चवदा सहस्र अनुयायांचा नाश केलेला पाहून सीतेनें रामाच्या शौर्याचें कौतुक केले.

